

СТАТИСТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНОВИЩА ДОМОГОСПОДАРСТВ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Статтю присвячено дослідженню соціально-економічного становища домогосподарств. Наводяться показники диференціації домогосподарств за рівнем матеріального добробуту. Простежено основні соціальні проблеми домогосподарств. Розглянуто питання рівня задоволеності потреб домогосподарств. Обґрунтовано доцільність та надано пропозиції щодо комплексного підходу до розробки системи соціальних нормативів та гарантій.

The article is devoted to the study of socioeconomic situation of households. Leading indicators for differentiation of households by level of material welfare. Traced the main social problems of households. The question of the level of the satisfaction of households' needs is considered. Grounded the feasibility and provided suggestions for an integrated approach to the development of the system of social standards and guarantees.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Рівень життя населення – це складна й багатовимірна соціально-економічна категорія, що виражає ступінь задоволення матеріальних і духовних потреб населення і є основним показником соціально-економічного розвитку будь-якої країни.

Становлення України як самостійної європейської держави передбачає розв'язання кола гострих проблем соціально-трудої сфери, головним серед яких є зростання масштабів і глибини бідності значної частини населення, що є серйозною перешкодою реалізації плану дій щодо прийняття асоційованого членства в Євросоюзі. А це вимагає підвищення соціально-економічних стандартів до рівня розвинутих держав.

Одним із найвагоміших елементів системи соціального захисту доходів населення є підтримка їх на рівні, не нижчому за межу малозабезпеченості.

Основною інформаційною базою для оцінки бідності в Україні є обстеження умов життя домогосподарств, що проводиться Держкомстатом України і яке базується на загальноприйнятих міжнародних стандартах і відповідає сучасній соціально-демографічній та економічній ситуації в Україні. Це комплексне дослідження, яке об'єктивно відбиває вплив на життєвий рівень домогосподарств основних процесів соціально-економічного розвитку України.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Важливі аспекти проблем соціально-економічного становища домогосподарств знайшли висвітлення та набули розвитку у роботах багатьох вітчизняних учених: А. Базилюк, Д. Богиня, І. Гнибіденко, О. Грішнова, А. Колот, Е. Лібанова, О. Новикова та інш. Дослідження згаданих учених переважно стосуються аналізу впливу економічних факторів на рівень життя населення і підтверджують необхідність подальшого дослідження цієї проблеми.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Підвищення життєвого рівня населення й побудова в Україні соціально орієнтованої держави нині потребує подальшого інформаційного забезпечення. Успіхи в економічних перетвореннях, якість державного та регіонального управління залежать від інформаційного забезпечення. Тому подальшим кроком у розвитку статистичних інструментів вимірювання життєвого рівня населення є визначення показників економічної та соціальної безпеки особи та спроба їх інтегрального вимірювання. На нашу думку, виникає потреба у більш детальнішому вивченні цієї самостійної проблеми. У публікаціях вищезазначених авторів відсутні пропозиції щодо використання широких можливостей статистичних показників, які публікує

Держкомстат, для розробки інтегральних показників оцінювання рівня життя домогосподарств. Отже, дослідження питань соціально-економічного становища домогосподарств в сучасних умовах потребує дедалі більшої уваги, необхідності розробки принципово іншого підходу до цієї проблеми.

Мета статті полягає у дослідженні та оцінці соціально-економічних чинників, які впливають на рівень життя домогосподарств, визначенні основних напрямів подальшого дослідження цієї проблеми, розробці пропозицій щодо оцінювання соціально-економічного становища домогосподарств за допомогою інтегрального показника.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою дослідження рівня життя різних соціальних груп населення Держкомстатом України у 2007 р. проведено обстеження 10,6 тис. домогосподарств, з них – 404 домогосподарств в Одеській області.

Аналіз розподілу домогосподарств за кількістю їх членів і наявністю дітей виявив продовження негативної тенденції щодо скорочення кількості домогосподарств з дітьми у міських поселеннях з 35,3% у 2006 р. до 34,5% у 2007 р. У сільській місцевості цей показник зменшився відповідно з 49,1% до 48,5%. Питома вага домогосподарств, у складі яких є троє і більше дітей, у 2007 р. склала 1,4%.

Зменшилася частка домогосподарств, у складі яких є працюючі особи, з 68,2% у 2006 р. до 66,1% у 2007 р. Коефіцієнт економічного навантаження на працюючого члена домогосподарств склав 2,42.

Доходи населення Одеської області у 2007 р. склали 28891 млн. грн., що становило 4,7% від доходів населення по Україні в цілому, вони розподілились таким чином (див. табл.1).

Таблиця 1

Розподіл доходів домогосподарств Одеської області у 2007 році

	Млн. грн.
Доходи – всього	28891
Заробітна плата	12486
Прибуток та змішаний дохід	4313
Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	11125
з них	
соціальні допомоги	5585
Інші	967

Першоосновою добробуту, одним із джерел доходів, основним для групи людей працездатного віку, є заробітна плата. Заробітна плата працівників в Одеській області зростає впродовж 2007 р. на 31,1%. У структурі доходів населення заробітна плата склала 43,2%.

За даними статистики праці, номінальна середньомісячна заробітна плата одного середньооблікового штатного працівника за 2007 р. становила 1225,7 грн., що на 26,9% більше, ніж за 2006 р. та у 2,2 рази перевищила прожитковий мінімум для працездатного особи.

У рейтингу регіонів України за розміром цього показника Одеська область займає 9 місце по Україні (90,7% від середнього рівня заробітної плати по країні).

За даними Головного управління економіки Одеської обласної державної адміністрації для вирішення проблем малозабезпечених верств населення тривала робота з надання адресної соціальної допомоги.

Середньомісячні загальні доходи одного домогосподарства у 2007 р. склали 1875,4 грн. Міське домогосподарство отримувало в середньому за місяць 1983,6 грн., сільське – 1649,6 грн. У середньому на одного члена домогосподарства загальні доходи становили 707,7 грн. на місяць, у міських домогосподарствах – 771,8 грн., у сільських –

585 грн. Рівень середньомісячних загальних доходів однієї особи в 1,3 рази перевищив рівень встановленого у 2007 р. прожиткового мінімуму (532,0 грн.).

Розподіл населення Одеської області за рівнем середньодушових місячних загальних доходів свідчить про зменшення порівняно з 2006 р. частки населення у групі із загальними доходами до 540 грн. в місяць і збільшення – в усіх інших групах.

Частка населення із середньодушовими загальними доходами у місяць нижче прожиткового мінімуму склала 31,9% (у 2006 р. – 55,0%). Більш суттєво зменшилася ця частка серед сільських жителів (з 71,7% до 43,1%) проти міських (з 46,2% до 26,1%). Частка домогосподарств цієї групи серед домогосподарств з дітьми зменшилася з 63,4% до 42,3%.

У концепції демографічного розвитку України на 2005-2015 роки визначається завдання, що «зміст реального виходу з демографічної кризи полягає... у підвищенні якості життя населення, збереженні та відтворенні його життєвого і трудового потенціалу» [1,с.5]. Виконання зазначеного завдання можливе за умови великомасштабних змін у рівнях, структурі та диференціації доходів населення.

В Одеської області проблемою залишається значний розрив між доходами найбагатших і найбідніших верств населення.

Співвідношення загальних доходів 10% найбільш та найменш забезпеченого населення становило 5,1 рази, серед міського населення – 4,5 рази, сільського – також 4,5 рази (у 2006 р. ці показники становили відповідно 6,2; 5,9 та 6,2 рази).

Найголовнішим показником розвиненості системи соціального забезпечення, який віддзеркалює рівень «соціалізації» розподільчих відносин, є соціальні витрати, тобто частка заробітної плати у ВВП. В період 2001-2007 рр. в Україні частка заробітної плати у ВВП мала тенденцію до підвищення (табл.2).

Таблиця 2

Динаміка частки заробітної плати у ВВП України [2]

	РОКИ				
	2001	2003	2005	2006	2007
Частка заробітної плати у ВВП	42,3	45,7	47,0	49,4	49,8

Всупереч позитивній динаміці доходів від трудової діяльності, не відбувається скорочення диференціації населення за рівнем добробуту, що характеризує коефіцієнт (індекс Джині), який у 2007 р. становив 0,265 проти 0,310 у 2006 р.

Незмінність і незворотність зовнішньо-політичного курсу України на інтеграцію у Європейський Союз визначає першочерговість реалізації завдань економічного та соціального розвитку, метою яких є досягнення високої якості життя громадян. А це, в свою чергу, вимагає запровадження в державі високих європейських стандартів і нормативів ефективного соціального захисту населення.

Діючі в Україні нормативи та соціальні гарантії свідчать про те, що мінімальна заробітна плата завжди «відстає» від прожиткового мінімуму (табл.3).

А.М. Колот [4,с.11] відмічає, що «Головне, на що суспільство має чекати від реалізації соціальної політики – це досягнення соціальних стандартів людського розвитку через освіту, охорону здоров'я, культуру та інші складові соціально-трудової сфери».

Спеціалістами ПРООН мінімальне і максимальне значення доходу (скоригованого за паритетом купівельної спроможності реального ВВП на душу населення) встановлено від 100 до 400 тис. доларів на рік на одну особу [4,с.105].

За розрахунками, здійсненими Інститутом демографії та соціальних досліджень Національної академії наук України на основі матеріалів Держкомстату, рівень бідності в Україні у 2007 р. порівняно з 2006 р. знизився на 0,8 в.п. і становив 27,3%. Межа бідності досягла 526 грн. у середньому на одну особу на місяць і збільшилася порівняно з попереднім роком на 22%. У стані бідності перебувало близько 12,3 млн. осіб (4,7 млн. домогосподарств), що відповідно на 3% та 4% менше, ніж у 2006 р.

Бідними були 38% сільських домогосподарств, 22% – міських, кожне третє домогосподарство з дітьми (у т.ч. кожне четверте домогосподарство з дітьми, де всі дорослі працюють), кожне третє домогосподарство без дітей, у складі якого був хоча б один безробітний, кожне п'яте домогосподарство, яке складається лише з осіб пенсійного віку, кожне сьоме домогосподарство лише з осіб працездатного віку.

Таблиця 3

Динаміка базових соціальних гарантій
у сфері доходів на кінець відповідного року [3]

Рік	Мінімальна заробітна плата		Прожитковий мінімум для працездатної особи	
	абсолютне значення, грн.	відносний приріст, %	абсолютне значення, грн.	відносний приріст, %
2000	118,0	X	287,63	X
2001	118,0	X	331,05	15,1
2002	165,0	39,8	365,0	10,3
2003	205,0	24,2	365,0	X
2004	237,0	15,6	386,73	63,2
2005	332,0	40,1	453,0	17,1
2006	400,0	20,5	505,0	11,5
2007	460,0	15,0	568,0	12,5
2008	605,0	31,5	626,0	10,2

В Одеській області показник рівня бідності у 2007 р. порівняно з 2006 р. знизився на 0,3 в.п. і становив 34,6% але залишився значно вищим за середній по Україні (27,3). За цим показником область знаходиться лише на 20 місці серед інших регіонів України [5,с.12].

Глибина бідності в регіоні склала 24,3% проти 23,1% по Україні. Це дев'ятнадцятий результат по країні [6,с.284].

Середньомісячні сукупні витрати одного домогосподарства у 2007 р. склали 1609,4 грн., що на 21,0% більше, ніж у 2006 р. Міське домогосподарство витрачало в середньому за місяць 1726,5 грн., сільське – 1361,8 грн. У середньому на одного члена домогосподарства сукупні витрати становили 606,9 грн., в міських домогосподарствах – 671,8 грн., в сільських – 482,9 грн. У 2007 р. рівень середньомісячних сукупних витрат однієї особи перевищив рівень прожиткового мінімуму (532,0 грн.) на 14,1% (у 2006 р. – на 5,9%). Серед усіх сукупних витрат домогосподарств 94,4% направлялося на споживчі цілі. Індекс споживчих цін по області в 2007 р. становив 119,2%, що на 9,2 в.п. більше попереднього року (по Україні відповідні показники становили 116,6% та 5,0 в.п.).

Найбільш вагомою статтею (59,0%) усіх сукупних витрат домогосподарств продовжують залишатися витрати на харчування (включаючи харчування поза домом). Це найвищий показник серед всіх регіонів і вищий середнього по Україні (51,4%). У порівнянні з 2006 р. частка цих витрат зменшилася на 3,4 в.п. Приріст споживчих цін на продукти харчування та безалкогольні напої у 2007 р. становив 30,2%, проти 2,0% у 2006 р. [5,с.10].

Домогосподарства з середньодушовими загальними доходами нижче прожиткового мінімуму (532,0 грн. на одну особу на місяць) витрачали на харчування дві третини усіх сукупних витрат. Вартість та калорійність добового раціону однієї особи цієї групи склали відповідно 8,2 грн. та 2822 ккал (у 2006 р. – 7,0 грн. та 2766 ккал).

Найнижчими серед усіх груп були енергетична цінність та вміст поживних речовин у раціоні харчування домогосподарств з розміром середньодушових загальних доходів у місяць до 300 грн. Калорійність харчування та вміст поживних речовин у спожитих продуктах харчування однією особою цієї групи за добу були нижчими норм, встановлених прожитковими мінімумами для працездатного населення [7,с.571]. Згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 14.04.2000 р. № 656 «Про затвердження наборів продуктів

харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» передбачені норми для працездатних осіб у спожитих продуктах харчування: енергетичної цінності – 2790,8 ккал, білків – 87,1 г, жирів – 98,4 г, вуглеводів – 388, 1 г; для непрацездатних осіб: енергетичної цінності – 2008,9 ккал, білків – 58,6 г, жирів – 65,7 г, вуглеводів – 295,8 г.

Незважаючи на певні позитивні зрушення щодо споживчих можливостей населення, у 2007 р. залишалася актуальною проблема недоступності для суттєвої частини домогосподарств послуг охорони здоров'я та придбання лікарських препаратів. За результатами опитування домогосподарств у жовтні 2007 р. кожне восьме домогосподарство повідомило про випадки неможливості задовольнити потреби в отриманні медичної допомоги, в основному, через високу вартість ліків, медичних товарів та послуг охорони здоров'я.

Висновки і перспективи подальших розробок. Підсумовуючі результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що рівень життя населення є основним показником соціально-економічного розвитку будь-якої країни. Зв'язок між якістю життя та рівнем розвитку країни очевидний: брак коштів у населення не дозволяє купувати більше товарів, тобто зменшується сукупний попит на продукцію, що, у свою чергу, призводить до зменшення пропозиції на ринку.

Соціальна політика в державі сприяла зростанню рівня доходів населення України, позитивні тенденції зміцнення матеріального добробуту продовжує мати місце. Доходи населення є головним джерелом формування купівельної спроможності, забезпечення матеріальних та нематеріальних потреб для розвитку особистості.

Але зростання показників доходів та витрат стримує низка негативних явищ. Тому державне регулювання як передумова зростання суспільного добробуту полягає у гарантованому високому мінімумі заробітної плати, дотриманні норм диференціації в оплаті праці, трансфертів, яка б забезпечила реалізацію політики добробуту.

Подальшого дослідження потребують також питання якості інформації та удосконалення програми спостереження, яке проводить Держкомстат України.

Вирішення вказаних питань створить підґрунтя для підвищення якості результатів шляхом удосконалення інформаційного забезпечення моніторингу соціальних процесів в Україні.

Література

1. Концепція демографічного розвитку України на 2005-2015 рр. // Демографія та соціальна економіка. – 2005. – № 1. – С. 5-6.
2. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний варіант]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Таблиці зі статичною інформацією [Електронний варіант]. – Режим доступу: <http://www.ilo.org>.
4. Україна. Національний звіт з людського розвитку 2001. Сила суспільної взаємодії / ПРООН, К., 2001. – 114 с.
5. Соціально-економічне становище домогосподарств Одещини у 2007 році. Економічна доповідь. Державний комітет статистики України. ГУС в Одеській області. – Одеса, 2009. – 13 с.
6. Спостереження та вимірювання соціальної захищеності населення України: проблеми становлення [монографія] / [О.Г. Осауленко, О.Ф. Новикова, О.І. Амоша, Н.С. Власенко та ін.]. – Донецьк: Київ, 2003. – 440 с.
7. Інформаційне забезпечення державного та регіонального соціального управління [монографія] / [О.Г. Осауленко, О.Ф. Новикова, Н.С. Власенко, І.В. Калачова та ін.]. – Київ; Донецьк, 2004. – 656 с.